

Tekniikan Waiheita
ISSN 2490-0443
Tekniikan Historian Seura ry.
40. vuosikerta: 1
2022
<https://journal.fi/tekniikanwaiheita>

Suomalaisten työstökoneiden historiasta

Veijo Kauppinen

To cite this article: Veijo Kauppinen, "Suomalaisten työstökoneiden historiasta" Tekniikan Waiheita 40, no. 1 (2022): 28–31. <https://doi.org/10.33355/tw.119788>

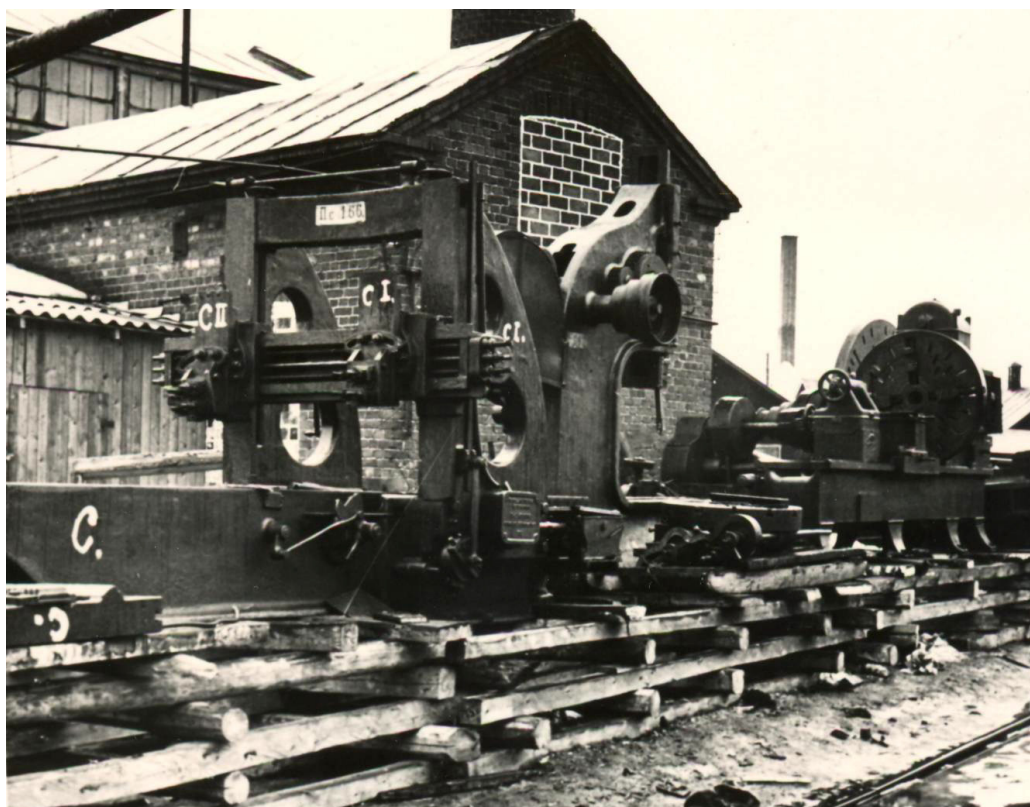
To link to this article: <https://doi.org/10.33355/tw.119788>

Suomalaisten työstökoneiden historiasta

Veijo Kauppinen

Ensimmäisen maailmansodan aikainen varustautuminen johti Venäjän keisarikunnan aseita, ampumatarvikkeita ja sotilasvarusteita tuottavan teollisuuden suhteettomaan kasvuun. Vuosina 1914–1916 maan metalliteollisuus kolminkertaisti tuotantonsa. 1900-luvun alkupuolen konepajat erosivat suuresti alan nykyisistä tehtaista. Niiden niukka konekanta oli alkeellinen ja käsityön osuus vastaavasti suuri. Yhteiskäytön aikakaudelle antoivat leimansa hallien kattojen valta-akselit, joista käyttövoima välitettiin hihnoilla koneille. Konekohtaiset sähkömoottorit poistivat sittemmin hihnaviidakot.

Työskentelin 1960- ja 1970-luvuilla Lahden Rautateollisuudessa, nyky-Rautessa. Sieltä jäi käsiini valokuvakopio junakuljetusta varten lastatuista 1900-luvun alkuvuosien raskaista työstökoneista. Kukaan ei enää muistanut, mitä oli ollut meneillään. Mieleen tuli tietysti eräänä vaihtoehtona vuoden 1918 tapahtumat, jolloin kaupunki oli ollut muutamia kuukausia punaisen osapuolen hallussa ja konepaja käytännössä seisonut. Vaihtoehto, että koneita oltaisiin yritetty poistaa ja myydä käytettyjen työstökoneiden kauppiaalle tai muulle ostajal-

Kuva 1: Kuvaaja tuntematon, 1918, Raute oy:n arkisto.

le oli kuitenkin erittäin epätodennäköinen. Arvelin koneiden mahdollisesti olleen lähdössä Neuvostoliittoon. En kuitenkaan saanut asiaan varmistusta.

Kuvan kuljetettaviksi valmistellut työstökoneet, etualan höyläkone, sen takana oleva pistokone ja takimmainen kookas tasosorvi, olivat aikanaan kalliita. Höyläkoneen venäjänkielinen lappu lienee jokin lähetykseen liittyvä tieto – tuskin koneen valmistajan tunnus.

Kiinnostuin myöhemmin työstökoneiden historiasta ja tämä arvoituksellinen kuva palasi usein mieleeni. Vuonna 1908 perustetusta Rautesta on jo ehditty kirjoittaa useita historiikkejä, joissa kuitenkin ei puututa tähän asiaan. Koneiden kohtalo saattoi nyt melko luotettavasti varmistua. Tuoreimman, vielä keskeneräisen Sane Keskiähon kirjoittaman historiikin mukaan:

Labden rykmentin esikunta määräsi 5.4.1918 Labden Rautateollisuus Oy:n konepajan ja valimon mobilisoitavaksi kaartin käyttöön. Käytännössä tehtaassa ei ennätetty saada aikaan mitään punaisten sotatuotantoa tukevaa. Suomen kansanvaltuuskunnan huoltoasiain osasto puolestaan oli määrännyt Labden Rautateollisuuden konepajan maanviljelys- ja puunjalostuskoneet lähetettäväksi Pietariin. Koneet, rautatavarat, öljy ja polkupyörät piti siirtää itään menevään junaan mahdollisimman rivakasti. Operaatio keskeytyi, kun saksalaiset valtasivat Labden.

Koneet todennäköisesti palautettiin perustuksilleen konepajaan. Muistelen tasosorvin olleen käytössä vielä taloon tullessani, vaikkakin se jossain vaiheessa poistettiin uudemman kaluston tieltä. Uskon tämän olevan riittävä varmistus pitkään askarruttaneeseen kysymykseeni.

Minulla on henkilöhistoriasta johtuva kytkentä tapahtuneeseen. Toimihan isoisäni kyseisenä aikana Lahden Rautateollisuuden isännöitsijänä (nykytermein toimitusjohtajana) aisaparinaan yrityksen teknilliseksi johtajaksi kutsuttu Teknillisen korkeakoulun laivanrakennuksen professori Henrik Schwartzberg. Ikävä kyllä olin liian nuori kyselläkseni tällaisista asioista isoisäni vielä eläessä.

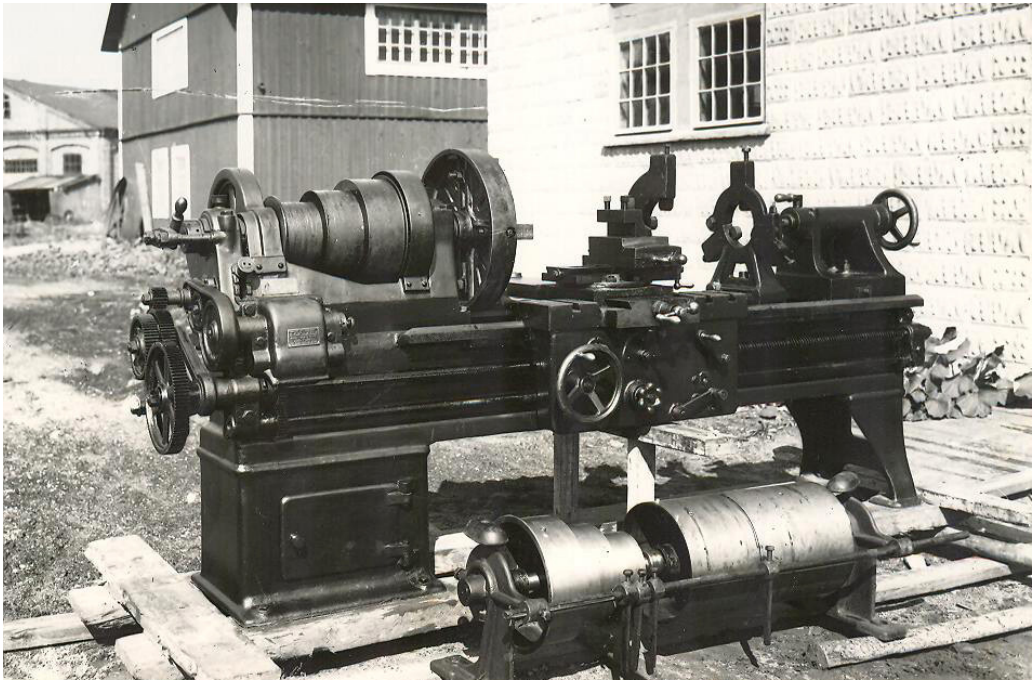
Suomi ei ole ollut merkittävä metalliteollisuuden käyttämien työstökoneiden valmistaja. Toki meillä niitäkin toisinaan valmistettiin, joskin enemmän vain muutamissa suotuissa tilanteissa – onhan ala verisesti kilpailtu. Poikkeuksen muodostavat levyntyöstökoneet, joiden kilpailukykyistä valmistusta meillä edelleenkin on.

Ensimmäinen työstökonebuumi oli ensimmäisen maailmansodan aika. Suomen miehet eivät olleet asevelvollisia ja jatkoivat töitään konepajoissa. Toinen buumi oli toisen maailmansodan ja sen jälkeinen aika, kun työstökoneita oli lähes mahdotonta saada mistään. Monet eurooppalaiset alan tehtaajat olivat raunioina ja niiden koneet ryöstetty voittajavaltioille.

Ensimmäisen maailmansodan suhdanteessa mm. kärkisorveja valmistettiin konepajoissamme 4 000–5 000 kappaletta mistä Rauten osuus oli reilut kuutisensataa. Tilajana oli käytännössä vain Venäjän armeija. Kuvan 1 mukaisia raskaita koneita ei kuitenkaan Rautessa valmistettu.

Ensimmäisen maailmansodan aikana kahdella silloin vielä erikseen toimivilla turkulaisilla tehtaalla, Crichtonilla ja Vulcanilla, oli Pietarissa kantatehtaitaan suuremmat konepajat, jotka tuottivat sotatarvikkeita, kuten ammuskuoria.

Toisen maailmansodan ajan ammusten valmistus synnytti pääosin sorveja ja kevyitä porakoneita käsittäneen työstökoneiden valmistuksen. Tampella valmisti ruotsalaisen Köpingtonin lisenssillä kärkisorveja sekä amerikkalaisen Cincinnatin kaltaista yleisjyrsinkonetta. Näitä

Kuva 2. Lahden Rautateollisuuden 1930-luvulla valmistama, vielä yhteiskäytön hihnapyörästäin varustettu raskas SR-kärkisorvi kuvattuna tehtaan pihalla.

sorveja sisältyi myös sotakorvaukseen. Sodan jälkeisessä niukkuuden ajassa useita pieniä kevyiden työstökoneiden suomalaisia valmistajia ilmestyi markkinoille. Useimmat heidän tuotteensa olivat tunnettujen alan merkkien mukaellmia. Myös suomalaiset työstökoneita myyvät yritykset, kuten Machinery, teettivät myyntiinsä koneita. Ulkomaan tuonnin vapauduttua ja koneiden tarjonnan taas lisääntyttyä kevyiden perustyöstökoneiden suomalainen valmistus hiipui olemattomiin.

Kirjallisuutta:

Kauppinen, Veijo: Metalliteollisuuden lastuavien työstökoneiden valmistus Suomessa. Katsaus ja johtopäätöksiä. Suomen Teknillinen Seura STS ry Korkeakouluinsinöörien ja Arkkitehtien Keskusliitto KAL ry. Painomerkki Oy, Helsinki 1991. 159 s.